

*Corresponding author:

Dr.Shaymaa Imad Yahya

University: University of Mosul

College: College of Literature

Email:

shaymaaemad1979@uomosul.edu.iq

Keywords:

Omar Shafa'i, the Ottoman era, The body in Medical Compounds.

ARTICLE INFO

Article history:

Received 17 Jul 2022

Accepted 3 Sep 2022

Available online 1 Oct 2022

**Ömer Şifâî "Tuḥfetü'l-Aḥbâb" Eserindeki
Yardımcı Fiillerin Anlam İncelemesi**

A B S T R U C T

Many medical texts were written during the Otoman era. Most of these texts were written in the fields of pharmaceutical sciences. This type of study is of great value in terms of demonstrating the medical understanding of this period. It is also important for medical history research of historical medical texts is increasing day by day. One of the most famous scientists is Dr. Omar Shafa'i, who is considered the most skilled chief physician in Bursa. He was proficient in the sciences of the body. One of his most prominent works is the masterpiece of (The body in Medical Compounds). He lived and died in the Turkish city of Bursa.

© 2022 LARK, College of Art, Wasit University

DOI: <https://doi.org/10.31185/>

الأفعال المساعدة في اثر عمر شفائي "تحفة الاحباب" دراسة تحليلية

م.د. شيماء عماد يحيى / جامعة الموصل/ كلية الاداب/ قسم اللغة التركية

الخلاصة:

تمت كتابة العديد من النصوص الطبية في العهد العثماني. وقد تمت كتابة معظم هذه النصوص في مجالات العلوم الصيدلانية. اذ يعتبر هذا النوع من الدراسة ذا قيمة كبيرة من حيث اظهار الفهم الطبي لهذه الفترة. كما انه مهم لابعث التاريخ الطبية. لذلك تتزايد ابحاث النصوص الطبية التاريخية يوما بعد يوم. ومن اشهر هؤلاء العلماء الطبيب عمر شفائي الذي يعتبر رئيس الأطباء الحاذق في بورصه. كان بارعا في علم الابدان ومن اهم اعماله تحفة الابدان في المركبات الطبية. عاش عمر شفائي وتوفى في مدينة بورصه التركية.

الكلمات المفتاحية: عمر شفائي ، النصوص الطبية، تحفة الابدان

Özet

Osmanlı dönemin’de bir çok tıp metni yazılmıştır. Hekimler, bilgi ve denemeleri dahilinde bu metinleri oluşturmaktadır. Metinlerin çoğu ilaç bilimi alanında yazılmıştır.

Bu tarz çalışmadan, dönemin tıp anlayışını göstermesi bakımından çok değerli sayılır. Aynı zaman’da tıp tarihi araştırmaları için de önemlidir. Bu yüzden tarihi tıp metinleri araştırmaları gittikçe artmaktadır.

Bu çalışma’da XVIII. y.y.’da yaşamış olan hekim Ömer Şifâi tanıtılacak, onun eseri olan Tuḥfetü’l-Aḥbâb incelenecektir. Ömer Şifâi’ zaman’ın en ünlü hekimlerden biridir. Gerek telif gerekse de tercüme yoluyla eserler yazmıştır.

Giriş kısmında, hekim’in hayatı ve eserleri hakkında bilgiler vermiştir. Sonra eserinde birinci bölümündeki (1-25) sayfasına kadar yardımcı filler, incelemesi yapmıştır.

Giriş

Bu dönem’de tıp sahasın’da bir çok meşhur hekim yetişip önemli eserler telif edilmiştir. Bu yüzden bu dönem Osmanlı tıbb’ın en olgun çağı olduğu söylenmektedir.

Bu yüz yılın bazı Türkçe lügatleri de telif edilmiş. Dilde verilen droglar Türkçe, Arapça, Farsça ve Rumca’dan hangisiyle ünlü olmuşsa önce, O dil’de verilmiştir. Sonra Türkçe karşılığı yazılarak hastalıklar’daki ve tedâvîler’deki rolü belirtilmiştir.

Bu dönem’de Rönesans’ın hekim-filozofu Paracelsus’un eserleri’nin Türkçe’ye tercüme edilmiştir. Osmanlı hekimleri arasında "tıbb-ı cedîd" yada "tıbb-ı kimyâ" adıyla yeni bir akım başlamıştır. (Okumuş, 2007.S. 82-83.)

Ömer Şifâi Hayatı ve Eserleri:-

Bursalı Ömer Şifâi, Şeyh Hsan Fatih adlı bir âlim’in oğlu olarak Sinop’ta doğmuştur. Doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Küçük yaşta anne ve babasını kaybettikten sonra Sinop bırakıp Kahire, Konya ve başka yerleri gezmiştir.

Mürşidi olarak kabul ettiği Şeyh Hasan halveti'nin yönlendirmesiyle seyahet etmeyi bırakıp tıp alanın'daki çalışmalarına önem vermiştir.

Zamanla Bursa'da Yıldırım Dârüşşifâ'sında hekimlik ve hekimbaşlığına tayin edilmiştir.

Bursa'da çalışıp orada vefat etmiştir. Ömer Şifâî Dede olarak tanınmıştır.

Ölüm tarihi bazı kaynaklara göre 1742, ve bazılarında 1746 olarak verilmiştir.

Bursalı Ömer Şifâî İslâm kültürüyle yetişmiş olmasına rağmen, Osmanlı imparatorluğunda XVII. Y.y.'da başlayan tıpta batılılaşma hareketinden etkilenmektedir.

Ömer Şifâî'nin eserlerinin sayısı çeşitli kaynaklara göre şunlardır.

· El Cevherü'l-Ferîd Fî Tıbbi'l-Cedîd:-

1702-1703'te yazılmıştır. Basit ve bileşik ilac'ın hazırlanış, kullanım ve etkilerini içeren bir çalışma olmaktadır. Kimya aletleri bakımından önem taşımaktadır. Kütüphanelerde çeşitli yazmaları bulunmaktadır.

· Minhâcü's-Şifâ Fî Tıbbi'l-Kimyâî:-

Sular, uçucu gazler, civa ve balsam incelendiği bir eserdir.

· Ravzâtü'n-Necât:-

1710'da Lâfince'den tercüme edilmiştir. Kitap'ta herhangi bir sistem gözetilmeden yazılan 206 reçetenin önce hangi hastalık için olduğu, ardından verilen bitki, hayvan ve maden kökenli ilaçların hazırlanıp nasıl kullanacağı "sıfatı" başlığı altında anlatılmaktadır.

· Mürşidü'l-Muhtâr Fî İlmi'l-Esrâr:-

Tıbbi kimya'ya dair bir çalışmadır.

· Kitâbü'l-Mîzân Fi'l-Eşribe:-

Sıvı halinde hazırlanmıştır. İlaçların ölçüleri üzerinedir.

· Kitâbü'n-Nebât:-

Tıbbi bitkilerin özellikleri ve tedavi'de kullanılış şekillerini anlatılmaktadır.

- Risâle Fî Âleti't-Tıbbiyye
- Şifâü'l-Eskâm
- Tuhfetü'l-Ahbâb (Prof. Dr. ECİLASUN, 2015, S. 32.)
-

Eserindeki Yardımcı Fiillerin Anlam İncelemesi

(1-25) sayfa

ایدر/āī ēder→ gelir.

āī(fā'ıl/فاعِلْ ar. Sıf. (Arapçada, ityān/ fa'lān)→¹فاعل vezinden gelir).

ایدر-/ēder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.9/b).

ایدر/ihṛāc ēder→ çıkar, atar.

Ihṛāc(if'āl/افْعَال ar. i. (Arapçada, ḥurūc/ fu'ūl)→²افعال vezinden gelir).

ایدر-/ēder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.2/a).

ایدر/ıdhāl ēdelir→ içeri sokar.

ıdhāl(if'āl/افْعَال): ar. i. (Arapçada, duḥūl/ fu'ūl فَعُول vezinden gelir).

- /-ēdelir→ éd: yard. fiil(eylem), l: isimden isim yapım eki (edilgen fiil), ir: geniş z. eki.

(s.12/a).

ایدر/ıdrār ēder→ harekete getirir, akıttır.

ıdrār(if'āl/افْعَال): ar. i. (Arapçada, derr/ fa'l فَعْل vezinden gelir).

ایدر-/ēder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

---

¹fā'ıl/ فاعِل: vezinde sıfat-fiil olmayan, kalıcı bazı isimler de yer almaktadır.

²افعال/if'āl: vezinin esas işlevi geçişli ve ettirgen mana vermektir. Bazen geçişsizlik için de kullanılır.

(s.5/a).

ايزاله ايدر /izāle éder→kaldırır.

izāle(fi'ālet/فعالة): ar. i. (Arapçada, zevāl/ fa'āl فعال vezinden gelir).

-éder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.3/a), (s.3/b), (s.4/a), (s.4/5).

استعمال ايدر /isti'māl éder→ kullanır.

isti'māl(istif'āl³/استفعال): ar. i. (Arapçada, 'amel/ fa'al فعل vezinden gelir).

-éder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.9/b).

ايدله لر /édelir→ éd: yard. fiil(eylem), l: isimden isim yapım eki(edilgen fiil), ir: geniş z. eki.

(s.2/b), (s.3/b), (s.4/a), (s.8/b), (s.10/a), (s.11/b).

اولنوب /olunup→ ol: yard. fiil, un: fiilden fiil yapım eki, up: ulaç(bağ-fiil).

(s.18/b).

اسهال ايدر /ishāl éder→ bağırsakları bozular.

ishāl(if'āl/افعال): ar. i. (Arapçada, sühūlet/ fu'ūlet فعولت vezinden gelir).

-éder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.7/b), (s.19/b), (s.20/b).

اشتها كتورر /iṣtiha getürür→ iṣtihasını açar.

İṣtiha(ifti'āl⁴/افتعال): ar. i. (Arapçada, şehvet/ fa'let فعلت vezinden gelir).

-getürür→ getür: yard. fiil, ür: geniş z. eki.

³ istif'āl/استفعال: geçişli, geçişsiz ve dönüşlü yapar. Bazen istek, talep ifadesi taşır.

⁴ ifti'āl/افتعال: işlevi dönüşlülüktür.

(s.10/b)

ايدر/ishlāh eder→ iyileştirir, düzeltir.

ishlāh(if'āl/افعال): ar. i. (Arapçada, šalāh/ fa'āl فعال vezinden gelir).

-eder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.3/a), (s.6/a), (s.6/b), (s.15/b), (s.17/b).

ايدر/itfā eder→ dindirir.

itfā(if'āl/افعال): ar. i. (Arapçada, taf' / fa'l فعل vezinden gelir).

-eder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.3/a).

اوله/itidāl ola→ tam gereği kadar olma.

i'tidāl(ifti'āl/افتعال): ar. i. (Arapçada, 'adl/ fa'l فعل vezinden gelir).

-ola→ ol: yard. Fiil, a: istek eki.

(s.10/b).

ايدر/ekl edelir→ yemek yenilir.

ekl(fa'l/فعل): ar. i. (Arapçada, fa'l فعل vezinden gelir).

ايدر-/edelir→ éd: yard. fiil(eylem), l: isimden isim yapım eki(edilgen fiil), ir: geniş z. eki.

(s.7/a), (s.9/a), (s.14/b).

ايدر/ilhāk edelir→ ilave eder, eklenir.

ilhāk(if'āl/افعال): ar. i. (Arapçada, lahāk/ fa'l فعل vezinden gelir).

ايدر-/edelir→ éd: yard. fiil(eylem), l: isimden isim yapım eki(edilgen fiil), ir: geniş z. eki.

(s.9/a).

ايدوب/iṣāl edüp→ eriştirip.

Īṣāl (if'āl/افعال): ar. i. (Arapçada, vuṣūl/ fu'ūl فَعُول vezinden gelir).

ايدوب-/édüp→ éd: yard. fiil(eylem), üp: ulaç(bağ-fiil).

(s.3/b).

اولان/باعث/bā'îs olan→ sebep olan.

bā'îs (fā'il/فاعل): ar. i. (Arapçada, ba'îs/ fa'l فاعل vezinden gelir).

-اولان/olan→ ol: yard. Fiil, an: sıf. - fiil.

(s.3/a).

ايدوب/برابر/beraber olan→ birlikte olup.

beraber: fr. zf.

ايدوب-/édüp→ éd: yard. fiil(eylem), üp: ulaç(bağ-fiil).

(s.8/b), (s.17/b).

ايدر/پاره/pare éder→ parçalanır.

pare: fr. i.

-éder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.15/b).

ايدر/پاك/pâk éder→ temizlenir.

-éder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.2/a), (s.11/b).

ايدر/پرهيز/perhîz éder→ beslenir.

perhîz: fr. i.

ايدر-/édelir→ éd: yard. fiil(eylem), l: isimden isim yapım eki(edilgen fiil), ir: geniş z. eki.

(s.13/b).

اولنمشدر /tecribe olunmuşdur→ tecrübe olunmuştur.

tecribe(tef ile/تفعلة): ar. i. (Arapçada, tef ile تفعلة vezinden gelir).

اولنمش-/olunmuş→ ol: yard. Fiil(eylem), n: fiilden fiil yapım eki, muş: G. geçmiş z. eki, dur: bildirme eki.

(s.10/a).

ايدر /tecfîf eder→ kurur.

tecfîf(tef il/⁵تفعيل): ar. i. (Arapçada, cef/fa'1 فعل vezinden gelir).

-eder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.3/b).

ايدر /tahrîk eder→ arıttırır, uyandırır.

tahrîk(tef il/تفعيل) ar. i. (Arapçada, hareket/fa'1 let فعلت vezinden gelir).

-eder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.6/a), (s.17/a).

ايدر /tahlîl eder→ eritir, çözer.

tahlîl(tef il/تفعيل): ar. i. (Arapçada, hall/fa'1 فعل vezinden gelir).

-eder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.4/a), (s.4/b), (s.6/a), (s.6/b), (s.9/a), (s.9/b), (s.10/b), (s.19/b), (s.20/b).

اولنمش /terbiye olunmuş → koyulaştırmış.

terbiye (tef ile/تفعلة): ar. i. (Arapçada, rebv/ fa'1 فعل vezinden gelir).

اولنمش-/olunmuş→ ol: yard. Fiil(eylem), n: kaynaşma harf, muş: G. geçmiş z. eki.

(s.2/a).

---

⁵ tef il: işlevi genellikle rttirgenliktir. Geçişsiz fiilleri, geçişli fiilleri ise bir derece daha geçişli yapar.

ايدوب-/édüp→ éd: yard. fiil(eylem), üp: ulaç(bağ-fiil).

(s.11/a).

ايدر/teshîn éder→ ısıtır.

teshîn(tef'îl/تفعيل): ar. i. (Arapçada, sühûnet/fu'ûlet فعولت vezinden gelir).

-éder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.4/b).

ايدر/teskîn éder→ sakinleştirir, yatıştırır.

teskîn(tef'îl/تفعيل): ar. i. (Arapçada, sükûn/fu'ûl فعول vezinden gelir).

-éder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.3/a), (s.22/a).

اولندي/tesmiye olındı→ adlandırıldı.

tesmiye(tef'ile/تفعله): ar. i. (Arapçada, semv/fa'1 فعل vezinden gelir).

-olındı→ ol: yard. fiil, un: fiilden fiil yapım eki, dı: görülen geçmiş z. eki.

(s.14/a), (s.16/b).

ايدر/taşhîh éder→ düzeltir.

taşhîh(tef'îl/تفعيل): ar. i. (Arapçada, şihhat/fi'let فعلت vezinden gelir).

-éder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.16/b).

ايدوب/ta'biye édüp→ hazırlayıp, yerleştirip.

ta'biye(tef'ile/تفعله): ar. i. (Arapçada, 'bv/fa'1 فعل vezinden gelir).

ايدوب-/édüp→ éd: yard. fiil(eylem), üp: ulaç(bağ-fiil).

(s.13/b), (s.20/a).

ايلر/تعديل/ta' dīl eyler→düzeltir.

ta' dīl(tef'īl/تفيعيل): ar. i. (Arapçada, 'adl/fa'1 فعل vezinden gelir).

ايلر-/eyler→ eyle: yard. fiil, er: geniş z. eki.

(s.3/b).

ايدر/تفتيت/teftīt èder→ parçalanır.

teftīt(tef'īl/تفيعيل): ar. i. (Arapçada, fett/fa'1 فعل vezinden gelir).

-èder→ èd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.5/a).

ايدر/تليين/telyīn èder→ yumuşatır.

Telyīn(tef'īl/تفيعيل): ar. i. (Arapçada, līnet/fi'let فعلت vezinden gelir).

-èder→ èd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.18/a), (s.18/b).

ايدر/تنقيه/tenqiye èdelir→ temizlenir.

tenqiye(tef'īle/تفعله): ar. i. (Arapçada, neqā'/fa'āl فعال vezinden gelir).

ايدر/èdelir→ èd: yard. fiil(eylem), l: isimden isim yapım eki (edilgen fiil), ir: geniş z. eki.

(s.7/a).

ايدر/جولان/cevelān èder→ dolaşır, gidip gelir.

cevelān(fa'lān/فعلان): ar. i. (Arapçada, fa'lān⁶ فعلان vezinden gelir).

-èder→ èd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.10/b).

ايدر/حادث/ħādīš olan→ ortaya çıkar.

---

⁶ fa'lān: genellikle hareket, değişme ve ıztırab ifade eder.

ḥādīš(fā' il/فاعل): ar. sıf. (Arapçada, ḥudūš/fu' ūl فَعُول vezinden gelir).

-اولان/olan→ ol: yard. Fiil, an: sıf. - fiil.

(s.4/b).

ḥāşıl(ḥāşıl/حاصل اولور)→ elde eder, meydana gelir.

ḥāşıl(fā' il/فاعل): ar. i. (Arapçada, ḥuşūl/fu' ūl فَعُول vezinden gelir).

-اولر/olur ol: yard. Fiil, ur: geniş z. eki.

(s.7/b).

ḥāzır(ḥāzır/حاضر ايدوب)→ hazırlayıp.

ḥāzır(fā' il/فاعل): ar. sıf. (Arapçada, ḥuzūr/fu' ūl فَعُول vezinden gelir).

-ايدوب/édüp→ éd: yard. fiil(eylem), üp: ulaç(bağ-fiil).

(s.9/b).

édelir(édelir/ايديه لر)→ éd: yard. fiil(eylem), l: isimden isim yapım eki (edilgen fiil), ir: geniş z. eki.

(s.18/a).

ḥabb(ḥabb/حب ايدوب)→ yutup.

ḥabb(fa' l/فعل): ar. i. (Arapçada, fa' l⁷ فعل vezinden gelir).

-ايدوب/édüp→ éd: yard. fiil(eylem), üp: ulaç(bağ-fiil).

(s.7/a).

ḥifz(ḥifz/حفظ ايدر)→ korur, muhafaza eder.

ḥifz(fa' l/فعل): ar. i. (Arapçada, fa' l فعل vezinden gelir).

-eder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.6/a), (s.25/a).

---

⁷ fa'l: üstün değerinde bir ünlü ile birbirine bağlanan üç ünsüzden oluşan tek heceli bir vezindir.

حل ايدوب/hall édüp→ çözüp.

hall(fa'1/فعل): ar. i. (Arapçada, fa'1 فعل vezinden gelir).

ايدوب-/édüp→ éd: yard. fiil(eylem), üp: ulaç(bağ-fiil).

(s.5/a), (s.6/b), (s.18/b).

خلط ايدوب/halt édüp→ karıştırıp.

halt(fa'1/فعل): ar. i. (Arapçada, fa'1 فعل vezinden gelir).

ايدوب-/édüp→ éd: yard. fiil(eylem), üp: ulaç(bağ-fiil).

(s.13/a), (s.19/b).

ايدوب خوب/hüb éder→ güzellenir.

hüb: fr. i.

-éder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.3/b), (s.5/a).

ايدوب دفع/def' éder→ kaldırır.

def'(fa'1/فعل): ar. i. (Arapçada, fa'1 فعل vezinden gelir).

-éder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.4/a).

ايدوب روشن/rüşen éder→ aydınlatır.

rüşen: fr. sıf.

-éder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.6/a).

ايدوب زياده/ziyāde éder→ arıttırır, çoğaltır.

Ziyāde(fi'ālet/فعالة): ar. i. (Arapçada, fi'ālet فعالة vezinden gelir).

-èder→ èd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.9/b), (s.24/b).

ايدر زيرك/zîrek èder→ anlayışılı, zeki eder.

zîrek: fr. sıf.

-èder→ èd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.12/b).

ايدوب/سحق/sahḳ èdüp→ dövüp, döverek ezmeyip.

sahḳ(fa'1/فعل): ar. i. (Arapçada, fa'1 فعل vezinden gelir).

ايدوب-/èdüp→ èd: yard. fiil(eylem), üp: ulaç(bağ-fiil).

(s.8/a), (s.8/b), (s.11/b), (s.12/a), (s.13/a), (s.17/b).

اولنوب-/olunup→ ol: yard. fiil, un: fiilden fiil yapım eki, up: ulaç(bağ-fiil).

(s.21/b).

بولور/سلامت/selāmet bulur→ sağlıklı çıkar.

Selāmet(fa'ālet/فعالت): ar. i. (Arapçada, fa'ālet فعالت vezinden gelir).

بولور/bulur→ bul: yard. fiil, ur: geniş z. eki.

(s.11/b).

ايدر صافى/şāfi èder→ saf olur, temizlenir.

şāfi(fā'il/فاعل): ar. sıf. (Arapçada, şafvet/fa'let فعلت vezinden gelir).

-èder→ èd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.6/a), (s.9/b), (s.11/a).

ويرر/صحت/şihḥat vèrir→ sağlık verir.

şihḥat(fa'let/فعلت): ar. i. (Arapçada, fa'let فعلت vezinden gelir).

vèrir→ vèr: yard. fiil, ir: geniş z. eki.

(s.11/b).

صعود ایدن/şu'ūd eden→ yukarı çıkar.

şu'ūd(fu'ūl/فعل): ar. i. (Arapçada, fu'ūl فعل vezinden gelir).

eden→ éd: yard. fiil, en: i. f. yapım eki.

(s.7/b).

صفا ويرر/şafā vèrir→ rahat verir.

şafā: ar. i.

vèrir→ vèr: yard. fiil, ir: geniş z. eki.

(s.9/a).

اولور ضعيف/ za'īf olur→ zayıf (kuvvetsiz) olur.

za'īf(fa'īl/فعل): ar. sıf. (Arapçada, fa'īl فعل vezinden gelir).

-olur→ ol: yard. Fiil, ur: geniş z. eki.

(s.16/b).

ايديوب يضم/zamm édüp→ ekleyip.

zamm(fa'l/فعل): ar. i. (Arapçada, fa'l فعل vezinden gelir).

ايديوب-/édüp→ éd: yard. fiil(eylem), üp: ulaç(bağ-fiil).

(s.6/a), (s.6/b), (s.17/b).

ايديوب طبخ/tabḥ édüp→ pişirip.

tabḥ(fa'l/فعل): ar. i. (Arapçada, fa'l فعل vezinden gelir).

ايديوب-/édüp→ éd: yard. fiil(eylem), üp: ulaç(bağ-fiil).

(s.5/a).

لر-أيدلر/édelir→ éd: yard. fiil(eylem), l: isimden isim yapım eki(edilgen fiil), ir: geniş z. eki.

(s.7/a).

أطرح أيدوب/ tarḥ édüp→ çıkarıp.

tarḥ(fa'1/فعل): ar. i. (Arapçada, fa'1 فعل vezinden gelir).

أيدوب-édüp→ éd: yard. fiil(eylem), üp: ulaç(bağ-fiil).

(s.5/a).

أيدر/تیب éder→ içi açılır.

tīb(fa'1/فعل): ar. i. (Arapçada, tībe/fa'1 فعل vezinden gelir).

-éder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.7/b).

أولميه/غالب/ġālib olmaya→ üstün gelmemek

ġālib(fā'il/فاعل): ar. sıf. (Arapçada, ġalebe/fa'ale فعل vezinden gelir).

-olmaya→ ol: yard. Fiil, ma: olumsuz eki, y: kaynaşma harf, a: istek eki.

(s.10/b).

أيدر/فأنده/fā'ide éder→ faydalanır.

fā'ide(fā'ile/فاعله): ar. i. (Arapçada, fā'ile فاعله vezinden gelir).

-éder→ éd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.4/a), (s.4/b), (s.10/b), (s.11/a), (s.12/b), (s.15/b), (s.17/a).

أولونوب-/olunup→ ol: yard. fiil, un: fiilden fiil yapım eki, up: ulaç(bağ-fiil).

(s.17/b).

أولونور-/olunur→ ol: yard. fiil, un: fiilden fiil yapım eki, ur: geniş z. eki.

(s.17/b).

ايفتف/feth  der→ a ar.

feth(fa‘l/فعل): ar. i. (Arap ada, fa‘l فعل vezinden gelir).

- der→  d: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.19/b).

فاره و يرر/farah v rir→ sevinir, i i a ılır.

farah(fa‘al/فعل): ar. i. (Arap ada, fa‘l فعل vezinden gelir).

v rir→ v r: yard. Fiil, ir: geniş z. eki.

(s.6/a), (s.15/b).

قرب اوليق/ ar b olıca →yaklaşacak, yakın olacak.

 ar b(fa‘ l/فعل): ar. sıf. (Arap ada,  urb /fu‘l فعل vezinden gelir).

-olıca → ol: yard. Fiil, aca : gelecek z. eki.

(s.5/b).

ايفق/ at‘  der→ keser.

 at‘(fa‘l/فعل): ar. i. (Arap ada, fa‘l فعل vezinden gelir).

- der→  d: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.7/b), (s.10/b), (s.18/a), (s.18/b).

قوامه كتوروب/ iv ma get r p→ istenen haline(dereceye) eriřip.

 iv m(fi‘ l/فعال): ar. i., a: y nelme eki.

-get r b→ get r: yard. fiil,  p: ula (ba -fiil).

(s.11/a), (s.11/b), (s.12/a), (s.13/a), (s.13/b).

كلمش-/gelmiř→ gel. yard. fiil, miř: g r lmeyen ge miř z. eki.

(s.16/b), (s.17/b).

ويرر /قوت ویرر/ qūvvat vērīr → güçlendirir.

qūvvat(fa'let/فعلت) ar. i. (Arapçada, fa'let فعلت vezinden gelir).

vērīr → vēr: yard. Fiil, ir: geniş z. eki.

(s.2/b), (s.3/a), (s.3/b), (s.4/a), (s.6/a), (s.9/a), (s.9/b), (s.10/b), (s.12/a), (s.12/b), (s.17/b).

ایدر /قوی ایدر/ kavī ēder → güçlü olmak, güvenilir.

kavī(fa'il/فعل): ar. i. (Arapçada, qūvvat/fa'let فعلت vezinden gelir).

-ēder → ēd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.6/a), (s.11/b), (s.17/a).

ایدر /لطیف ایدر/ fa'īl ēder → yumuşatır.

laṭīf(fa'īl/فعلیل): ar. sıf. (Arapçada, luṭf/fa'l فعل vezinden gelir).

-ēder → ēd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.16/a).

ایدر /محکم ایدر/ muḥkem ēder → sağlamlaştırır.

muḥkem(muf'al/مفعل): ar. sıf. (Arapçada, iḥkām/ifā'l افعال vezinden gelir).

-ēder → ēd: yard. fiil(eylem), er: geniş z. eki.

(s.6/a), (s.9/b), (s.10/b).

اولنور /مستعمل اولنور/ musta'mel olunur → kullanılır.

musta'mel(mustaf'al/مستفعل): ar. i. (Arapçada, isti'māl/istifā'l استفعال vezinden gelir).

اولنور /-اولنور/ olunur → ol: yard. fiil, un: fiilden fiil yapım eki, ur: geniş z. eki.

(s.19/a).

اولنور /مشاهده اولنور/ müşāhede olunur → göze görünür.

Müşāhede(mufa'ele/مفاعله): ar. i. (Arapçada, şuhūd/fu'ūl فعول vezinden gelir).

اولونور-/olunur→ ol: yard. fiil, un: fiilden fiil yapım eki, ur: geniş z. eki.

(s.8/a).

اولنمش-/olunmuş→ ol: yard. Fiil(eylem), n: kaynaşma harf, muş: G. geçmiş z. eki.

(s.8/b).

معجون ايدوب/ma‘cūn édüp→ yoğurup.

ma‘cūn(maf‘ūl/مفعول): ar. sıf. (Arapçada, ‘cn/fa‘l فعل vezinden gelir).

ايدوب-/édüp→ éd: yard. fiil(eylem), üp: ulaç(bağ-fiil).

(s.2/a), (s.2/b), (s.4/a), (s.6/a).

ايدهلر-/édelir→ éd: yard. fiil(eylem), l: isim isim yapım eki (edilgen fiil), ir: geniş z. eki.

(s.2/a), (s.3/a), (s.5/b).

اولور-/olur→ ol: yard. fiil, ur: geniş z. eki.

معين اولور/mu‘ayyen olur→ kararlaştırır.

mu‘ayyen(mufa‘‘el/مفعول): ar. i. (Arapçada, ta‘yīn/tef‘īl تفعیل vezinden gelir).

olur→ ol: yard. Fiil, ur: geniş z. eki.

(s.4/b), (s.17/b).

نشاط ويرر/neşāt vèrir→ canlılık getirir.

nşāt(fe‘āl/فعال): ar. i. (Arapçada, fe‘āl فعال vezinden gelir).

vèrir→ vèr: yard. Fiil, ir: geniş z. eki.

(s.3/b), (s.6/b).

نفخ اولورسه/nefḥ olursa→ üflenirse.

nefḥ(fa‘l/فعل): ar. i. (Arapçada, fa‘l فعل vezinden gelir).

olursa→ ol: yard. Fiil, ur: geniş z. eki, sa: şart eki.

(s.12/b).

نقع ايدوب/nak' édüp→ suya bandırır, haşlanır.

nak' (fa'l/فعل): ar. i. (Arapçada, fa'l فعل vezinden gelir).

-édüp→ éd: yard. fiil(eylem), üp: ulaç(bağ-fiil).

(s.6/a).

Sonuç

Yardımcı fiil (eylem) kavramına bütün dillerde rastlanılmaktadır. Bu diller ister yazı dili olmuş olsun, isterse hala konuşma dili olarak varlığını sürdürür olsun bu durum farklılık göstermemektedir. Yardımcı eylemlerin, yine hemen her dilde, var olma bilgisini, ortaya çıkma bilgisini taşıyan ve Türkçe'deki karşılığı (olmak) olan fiil başta olmak üzere sınırlı sayıda ve kendilerine ait bir takım özellikleri olan fiiller olduğu bilinir. Yardımcı fiiller hemen her dilde isim ve eylemlerle kullanılan, isimlere ve eylemlere değişik yapı ve anlam özellikleri kazandıran eylemleridir. Bu eylemler birleşik eylem (fiil), birleşik çekim (kip) ve bildirme görevi ile kullanılmaktadır. Türkçe'de de yardımcı fiiller birleşik fiil yapıları içerisinde yer almaktadır. Bazıları'nın, birleşik çekim ve bildirme işlevi ile kullanımı da söz konusudur.

Türkçe, İslamiyet sonrasında Arapçadan çok sayıda sözcük almaktadır. Arapça dilinin fiil yapısı Türkçeye uygun değildir. Bu fiillerden alınan isimler Türkçe yardımcı fiiller aracılığıyla birleşik fiil yapısına kavuşturulur. Bu şekilde hem isim + yardımcı fiiller hem de fiil + yardımcı fiil (birleşik kipli fiiller yapısı) ortaya çıkmaktadır. Birleşik fiillerin oluşmasıyla da yeni sözcükler türetilmiş ve kelime sayısı çoğalmaktadır.

Yardımcı eylem yada yardımcı fiil, isim soylu kelimelerin ve bazen de eylemsilerin ardından gelerek, birleşik fiil oluşturan kelimedir. Türkçedeki başlıca yardımcı fiiller etmek, olmak, kılmak, yapmak ve eylemek'tir.

Genellikle isim soylu sözcüklerin sonuna getirilerek oluşturulan kelimelere yardımcı fiil (eylem) denir. Bazı yardımcı fiiller ise fiilimsiler ile birlikte kullanılmaktadır. Türkçede en çok kullanılan yardımcı eylemlerin başında (olmak, eylemek, etmek ve kılmak) fiilleridir.

Kaynakça

Clauson, Sir Gerard. An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford Press, 1972.

Develliođlu, Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, Ankara 2013.

Dilçin, Cem. Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1983.

Kahya, Esin. Ömer Şifâi, AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulam Merkezi Dergisi, OTAM, sy. 4, Ankara 1993.

Kanar, Mehmed. Farsça-Türkçe Sözlük, Say Yayınları, İstanbul 2008.

Okumuş, Necdet, TDV İslam Ansiklopedisi, C.34, İstanbul- 2007.

Parlatır, İsmail. Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yayınevi, Ankara 2006

Prof. Dr. ECİLASUN, Ahmet B., Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi. Ankara 2015.

Redhouse, James. Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük. Redhouse Yayınevi, 1968.

Uzluk, Feridun Nafiz, Bursalı Tabib Mevlevi Ömer Şifâi Dede, Dirim, XXV, İstanbul 1950, s. 170-175.